

Elter Zsolt: Démon

A konzol fekete hátterén zöld karakterek táncolnak, mint égen az északi fény, ahogy begépelem az indító parancsot. Néhány pillanatig még megbűvölten figyelem, hogy a szkript helyesen működik-e, és a megfelelő fájlokat állítja-e elő. Egy-kettőt megnyitok amolyan szűrőpróbaszerűen, és ellenőrzöm, hogy a megfelelő paramétereket írja-e felül a program. A Monte Carlo részecsketranszport számítások elindultak, három hétre való futási idővel. Behunyom a szemem, és elképzelem, ahogy az apró neutronok mint megannyi pici hörcsög véletlen bolyonganak: hol balra fordulnak, hol vissza, hol nekiütköznek valaminek és eltűnnek, néha pedig, ha megfelelő fészekbe, egy uránatomhoz érnek, akkor nagy egyetértésben sokasodnak. Ennyi év után is megnyugvással tölt el a részecskék véletlen tánca.

Csütörtök, 14:48, egy rövid szünet után, mielőtt el kell indulnom a gyerekekért az iskolába, még van időm átfutni egy kolléga számításorozatának beszámolóját. Este még átgondolom, majd holnap, egy friss, alaposabb olvasás után felülvizsgálom és megjegyzéseket fűzök hozzá. Sóhajtok. Az esti gondolkodás mellett felkészítem magam a holnapi unalomra is.

A konzolt lerakom a tálcára, majd kibámulok a monitor mögötti ablakon. Kellemes, késő szeptemberi napsütés árad be, a lakóépületek közti rét nyugodt. Csak a furcsa szomszéd srác sétáltatja pórázon a macskáját, miközben az egyik teraszról egy középkorú férfi vadul hadonászva jelzi a játszótéren homokozó két gyereknek, hogy azonnal menjenek be a házba.

A telefonom időzítője zökkent ki a merengésből.

Nem jöttél túl korán de időm az volt nagy komám lett...

Rá kell néznem a kenyérra a sütőben. Szörnyen néz ki, leginkább egy svájcisapkára hasonlít. Érthetetlen, hogy egy hete még tökéletes kenyeret sütöttem - olyat, amiről nagyanyám sajátos dicsérete jutott eszembe: *“ilyent már csak a TESCO-ban lehet venni”*. Kiszámíthatatlanok ezek az élesztőgombák; fél óra késedelem vagy 1-2 Celsius-fok különbség, és a tökéletes turbán vagy egy izgalmas, felhajtott fülű usánka helyett egy szomorkás, félrecsúszott svájcisapka lesz az eredmény. Sebaj, ehető. Egy fakanállal száznyolcvan fokot fordítok rajta, majd lekapcsolom a sütőt, hogy a remanens hő még enyhén megpirítsa. Öt percre állítom az időzítőt.

Visszatérek az asztalomhoz, és megnyitok egy híroldalt. Végigpörgetem a nyitólapot, az érdekesebbnek tűnő cikkeket új lapokra helyezem. A szemem megakad egy címen *“Amerikai kutatók kvantumszimulációkkal jósolták meg a magfizikai folyamatok kimenetelét”*. Azonnal kattintok.

A Stanford Egyetem kutatói új áttörést értek el a kvantumfizika terén: egy különleges szimuláció segítségével képesek voltak pontosan megjósolni, mikor következik be egy atommag bomlása. A kutatók szerint ez az eredmény egy jelentős lépés afelé, hogy megértsük a világegyetem alapvető törvényeit, és megerősíti azt az elképzelést, hogy az univerzum talán sokkal inkább determinisztikus, mint ahogy azt korábban gondoltuk.

A kvantumfizika eddig nagyrészt a véletlenszerűség elvén alapult: a fizikusok úgy hitték, hogy bizonyos folyamatokat, például egy atom bomlását, nem lehet pontosan...

Nem bírok magammal, a szemem nyugtalanul nyargal a sorokon, míg rá nem akad arra, amit nem akar megtalálni, mégis vadul keres:

...hanem filozófiai szempontból is érdekes kérdéseket vet fel. Ha az univerzum minden folyamata előre megjósolható, akkor vajon létezik-e szabad akarat? ...

Kavarognak bennem a gondolatok, émelegyek és magamba roskadok. Feldereng előttem Kertész tanár úr, ahogy felvési a táblára a Hamilton-egyenleteket. Nehezen kibogozható, idegen szavaktól hemzseggő körmondatokban duruzsol, és az amúgy monoton előadást egy csapásra varázsolja lebilincselővé, amikor kifejti: ha egy adott időpillanatban ismernénk az univerzum minden részecskéjének pontos helyét és mozgását, feltárnánk előttünk a múlt és a jövő. Persze, egy pillanattal később szembesít minket a dolog praktikus oldalával: nincs annyi információ, nincs annyi számítási kapacitás, ami lehetővé tenné, hogy a múltba vagy a jövőbe tekintsünk. De talán egy magasabb intelligencia, egy démon képes erre. Laplace démona.

Néhány héttel később, amikor a kvantumvilágba merítettünk, kiderült, hogy a dolog talán nem is ilyen egyszerű, és a véletlen újra értelmet nyer. Persze innentől már semmi sem a régi. A kézbe osztott teríteni való betli talán nem is szerencse műve, csak a kezdeti feltételek, az osztó kéz apró remegésének bizonytalansága. De a detektorba ütődő neutronok zaja továbbra is fület gyönyörködtető sztochasztikus szimfónia. Ezzel még együtt lehetett élni. De azzal, hogy egy determinisztikus világban sztochasztikus számításokkal töltöm a mindennapjaimat... A Démonnak igazán jó humora van...

Lehet, hogy a véletlen és a valószínűség csak matematikai absztrakció. Elfogadtam ezt már rég, Kertész tanár úr előadásain. Ettől még pokoli jól működnek a gyakorlatban. Végző soron eddig is determinisztikus gépeket használtam a véletlen szimulációjára. Talán azzal is együtt lehet élni, hogy determinisztikus gépekkel modellezzük a véletlenként látszó folyamatokat. Talán ezzel is együtt lehet élni.

Nem jöttél túl korán de időm az volt nagy komám lett...

A kenyér! Automatikus üzemmódban nyitom a sütő ajtaját, kopogtatom a cipó alját, hogy megsült-e a belseje, de közben az agyam zakatol tovább. És megérkezem az önzőbb következményekhez: nem az én hibám. Semmi. Semmi nem az én hibám. A sok gyarló tett, erkölcstelen gondolatok, a gátlástalan viselkedés, a bennem lakó démon. Nem tehetek semmiről. Elnézést, de nem az én hibám.

Állj! Miért is kérnék elnézést? Hisz nincs miért. Mély levegő. Ahogy másoknak sincs. Másoknak, akik nem csak múltjuk kellemetlen, zavaros emlékeivel küzdenek, hanem azoknak is, akik bűnt követnek el. Tényleg, van erre egyáltalán válasz? Van erre törvény? Van erre precedens? Azok, akik nem beszámíthatók... talán őket is vezeti valami nagyobb erő? Meg lehet-e állni egy bíróságon, és azt mondani: nem vagyok felelős, hisz nincs szabad akarat? De ki hallaná meg ezt a csendes igazságot? Talán csak azok, akik bűnt követnek el. Ők majd meghallják. Talán már suttoják is egymás között, Morse jelekkel kopogtatják a cellák hideg falán. Mennyi idő kell vajon, míg egy ilyen hír áttöri a világ zaját, és eljut a közbeszédbe? Lesz majd precedens. De addig mi marad? Káosz? Zűrzavar? Anarchia? Az anarchia a szabad lelkek birodalma. Mi pedig nem vagyunk szabadok.

Eszembe jut az apuka, aki néhány perce parancsolta be a gyerekeit a házba. Talán már virális a hír. Ellenőrzöm a cikk keltezését. Három órával ezelőtt publikálták. A forrás cikk? Tegnap jelent meg. Ez már rég eljuthatott mindenhova. Mindenki tud róla. Én mégis itt ülök, míg lehet, hogy a világ odakint forrong. Cselekednem kell. De mit? Mit tehet egy ember, ha már nincs szabad akarat?

Kényszeresen a jegyzetfüzetem után nyúlok, lapozgatok a mai bejegyzések között, és elkezdek írni.

Kivárni → Bug in
Menekülni → Bug out

De ha az emberek valóban agresszíven reagálnak? Nehezen fogom fel, hogy a szabad akarat hiányának hírére valaki egyszerűen dönthet úgy, hogy fosztogatni kezd, de mégis... menekülni kellene, nem? Elbújni valahová, csak amíg a káosz elül. Talán csak pár nap, talán semmi sem történik, és fölöslegesen aggodalmaskodom. Lehet, hogy az egész csak egy téves következtetés, egyetlen kutatás, amit más intézetekben meg kell ismételni. Talán még hibás is. De azok, akik a legrosszabbra készülnek, nem várnak bizonyítékot.

Az elbújással, a meneküléssel nem veszíthetek. Ha minden nyugodt marad, csak annyit mondok a gyerekeknek: kempingezünk. Kaland.

Ekkor belém nyilall egy gondolat, ami valahol mélyen, a tudatalattim sötét zugában már kaparászik a hír olvasása óta. Ha a világ valóban determinisztikus, van-e egyáltalán értelme bárminek? A gondolat kötélként fojtogat, és remegő kézzel fejezem be a listát.

Befejezni → check out

Ezzel megvolnánk. De hogyan dönthetnék? Ahogy idegesen körülnézek a rumlis íróasztalon, hirtelen megakad a szemem egy apró zacskón. Sokoldalú dobókockák. Ez az. Pont erre van szükségem: a véletlen illúziójára. Előhalászok egy húszoldalú, zöld kockát, és újra a jegyzetfüzet fölé görnyedek. Kiegészítem a lehetőségeimet.

Kivárni → Bug in: 1-9
Menekülni → Bug out: 10-18
Befejezni → check out: 19-20

Végül is szükségem van annak illúziójára is, hogy még irányítom a dolgokat. Hogy dönthetek. Mély levegőt veszek, és dobok. A kocka négy éles koccanás után megállapodik. 18. Egy pillanatra megdermedek. Közel volt. Lecsukom a a laptopot, és elkezdek készülődni az indulásra.

Előveszem a hálószoza szekrényéből a vészhelyzetre készített hátizsákokat: két kisebb a gyerekeknek, egy nagyobb a felnőtteknek. Pár napra elegendő élelem, túléléshez szükséges szerszámok, vízszűrő. A nagy táska tetejére ráerősítek egy egyszemélyes sátrat – a gyerekeknek pont elég lesz. Mi majd a szabad ég alatt alszunk, talán még nem lesz túl hideg. Felhúzok két pulóvert, és ráveszek egy kabátot. A táska aljára polifoamot és két takarót erősítek. Többet nem tudok cipelni a biciklivel. A gyerekeknek plusz ruhát az iskolai polcokról hozok majd. Ideje értük indulnom.

A táskákat az ajtó elé készítem. Körülnézek a konyhában. Elrakom egy vászontáskába a még meleg kenyeret és néhány konzervet. A nappaliban megakad a szemem egy régi társasjátékon: Memico. Nagyanyámnál játszottam vele gyerekként. Olyan, mint egy Galton-deszka: műanyag golyókat dobtam egy lapos, ötemeletes piramis csúcsába, amelyek lefele haladtak jobbra vagy balra, attól függően, hogy az útjukba eső kis lapok merre álltak. Ahogy a golyó elhaladt, átfordította a lapot, megváltoztatva a következő golyó útját. Végül a golyók tíz rekesz egyikébe érkeztek. Órákon át dobáltam a golyókat, lenyűgözve, hogy bár a játék véletlenszerűnek tűnt, mégis meg lehetett jósolni, hol landolnak a golyók. Ha azonban valaki egy lapot megpiszkált előtte, a kimenetel megváltozott. Az én kis káosz-generátorom. Nem is tudom, miért viszem magammal. Talán így próbálom majd elmagyarázni a gyerekeknek, mit jelent, hogy valami determinisztikus. Vagy talán csak nosztalgia. Talán mindkettő.

Ahogy a kulcsot a zárba dugom, valami motoszkál bennem. Elfelejtettem valamit. Ekkor ritmikus kattogás hallatszik a gyerekszobából. *Klak-klak. Klak-klak.* A hörcsög! Aki mit sem törődik a szabad akarattal, de pont jókor ébredt fel inni – véletlenül vagy eleve elrendelten. Besietek a szobába, ügyelve, hogy ne lépjek a szőnyegre cipőben, bár már nem tudom, hogy mit számít ez most. A szállító ketrecét gyorsan megtöltöm faforgáccsal és szénával. A csincsilla homok marad.

Egy határozott mozdulattal leválasztom a reszkető állatot az itató fémcsővéről, és átrakom ideiglenes otthonába. Leszerelem az itatót is a rácsról, majd sietve, de továbbra is figyelve a szőnyegre, átmegyek a konyhába. Balkézze az itató kupakját csavarom le, és öntöm ki a vizet, miközben jobb kézzel a polcon keresek egy műanyag dobozt. Visszasietek a gyerekszobába, útközben nekiütközöm egy játék babakocsinak, és megtántorodom – a lábam épp hogy érinti a szőnyeg szélét. Közel volt. A dobozt megtöltöm hörcsög eledellel, majd jobb híján az itatót a tetejére fektetem, és rápattintom a fedelet. Kész.

Indulás. Még egy gyors üzenetet küldök Zsuzsinak: “Potenciális vészhelyzet, indulj azonnal a tóhoz, az erdő mellé. Viszem a gyerekeket.”

A teraszon már ötödjére próbálom rögzíteni a hörcsög ketrecét a bicikli gyerekülésére. Végül sikerül úgy megfeszíteni a gumipókot, hogy a ketrec stabilan álljon, a két fém kampó pedig összekoccan a kezeim között. Abban a pillanatban tompa puffanás hallatszik a hátam mögül, mintha épp én váltottam volna ki a hangot a két fém kapcsolásával. Mint villámot a mennydörgés, a puffanást összefolyó emberi sikolyok kísérik, valahonnan a távolból. Megdermedek a félelemtől, a testem nem engedelmeskedik, csak lassan emelem fel a fejem.

A teraszajtó üvegén át látom a nappali nyugalmanak montázsát, amely lassan olvad össze a város központja felől felszálló füstfelhővel. Egy hatalmas szürke virág bontja szirmait. És ott állok én, mozdulatlanul, megbénulva a pániktól, mint egy festmény közepén. De akkor, abban a pillanatban, egy váratlan gondolat hoz nyugalmat: a Démon nem hazudott a kockadobásnál. A Démon talán igazat mondott. Mindenesetre következetes.